

RÉVÉSZ BÉLA

Őszinte dicséret illeti az Athenaeumot, amiért magasabbrendű irodalmi célkitűzések sugallatára hallgatva, elhatározta Révész Béla műveinek gyűjteményes kiadását. Azok, akik Révész Béla elszórtan megjelenő írásait, majd novellásköteteit és regényeit huszonöt éven át figyelemmel kísérték, régen tisztában voltak azzal, hogy benne jelentős, új iskolát nyitó írói egyéniség nyilatkozik meg. A nagyközönség azonban géniuszának erőteljesebb szárnycsapásait csak a háború után kiadott, Adyról szóló könyveiben érezte meg. Az érdeklődés ekkor nagyobb mértékben fordult feléje, s egész természetesen merült fel a szükséglet, hogy régebbi s már alig kapható műveinek új kiadásával a szélesebb olvasórétegek előtt is ismertté váljék egy ilyen magas csúcspontot elérő író művészi fejlődése.

Az Athenaeumot szép tervének komoly és maradandó kivitelében segítette maga az író is, aki eddig megjelent műveit csoportosította, s egy összefoglaló kritikai szempont igényes rostáján szűrte át. Ez is igazán Révész Bélához méltó feladat, s egyszersmind jellemző elmélyült írói képességeire. Mint minden tehetséges író, ő is ösztönösen dolgozik. Az írás nála a meglátott és kifejezést kereső világ belső kényszer alatt történő, kikerülhetetlen és megfellebbezhetetlen megszólaltatása. Amíg dolgozik, mondanivalóinak rabszolgája. De kivételes alkotó ösztönének ugyancsak jellemző vonása, hogy folytonosan újabb és újabb élményekben merül el, s így művészi látásának elmúlt mozzanatait könnyen tudja kívülről, a kritikai távlat tárgyilagosságával nézni. Ha tehát volt valaki, aki Révész műveinek összegyűjtésével nemcsak antológiát, hanem egy ropant érdekes művészi fejlődés belső történetét is adhatta, az csak maga az író lehetett.

Révész Béla kifejező művészetének fejlődése elválaszthatatlanul egybe van kapcsolva témáival. A témát azonban nála nem szabad a szó szokott értelmében venni. Számára téma csak az, amikor előtte az emberi lélek teljesen új és ismeretlen oldaláról nyilatkozik meg. Megigéző, belső vízióra van szüksége, hogy alkot hasson. És akinek ilyen látomása van, arra nézve nem kérdés a forma vagy a stílus, mert az új oldalról meglátott világ magával hozza a maga sajátos kifejezőformáját is. Nála tehát a téma megírása egyszersmind a forma megtalálása is. Expresszió a szó legművészebb értelmében. Ilyen szempontból lehet róla mondani, hogy művészeté elválaszthatatlanul fonódik egybe témáival. És művészetének éppen e miatt a vonása miatt ismerte fel benne az irodalmi kritika a magyar expresszionizmus őseit.

Kezdte azzal, hogy szocialista író volt. E mögött a külső meghatározás mögött az lappang, hogy bensőségesen társító képzeletének első felfedezése a munkások világa. Úttörő volt ezen a téren, egy egészen ismeretlen ösvényen indult, s a magyar irodalom számára új s roppant gazdag világot hódított meg. *A nagy börtön, Találkozás Hamupipőkével, A magunk útján* s még néhány novelláskötet a magyar gyári munkásságnak nemcsak életét, szenvedését és jellegzetes alakjait, hanem ezeknek az embereknek sajátos lelki atmoszféráját is először szólaltatta meg irodalmunkban. Lehet, hogy ezekben az írásaiban, különösen kezdetben, a francia, német és orosz naturalizmus íróinak hatása itt-ott érezhető. Ez természetes is, már amiatt is, mert a gyári termelés mindenütt hasonló létfeltételeket támasztott, amit tehát a nyugati, szocialista írók problémának láttak az ottani munkásság életében, az problémává lett a magyar munkásság kibontakozó létformájában is. Révész Béla azonban az idegen hatásoktól fokozatosan megtisztul. Összegyűjtött műveinek most megjelent két kötetéből az egyik *Proletárok* címen a magyar munkásság életéből vett novelláinak és rajzainak egy válogatott csoportját adja. Ez a kötet is világosan mutatja az utat, amelyet Révész Béla novella-stílusa a naturalizmustól a magyar expresszionizmusig

megtett. De ha az egymás mellé helyezett novellákba bele is van rejtve egy huszonöt éves írói fejlődés gradációja, azért mégis minden Révész-írásban, a legrégebbiekben és a legújabbakban egyaránt, nyilvánvalóan megtaláljuk az összekötő kapcsolatot: az író sajátosan egyéni szemléletét, amely a ma már talán klisészerűleg ható témáknak is az élet és az eleven művészi létjogosultság hatását kölcsönzi.

Révész Bélának ez az egyéni szemlélete, a maga *külön útja* az embereknek egymás közti s az étellel szemben való viszonylatában új lelki sorsszerűségeket keres és éreztet meg a művészet eszközeivel. Tulajdonképpen nagy lírikus és álmodozó tehetség, aki ma már a munkásság, a magyar falvak népeinek szenvedéseinek és árva elhagyatottságának keresztül eljutott a létfeltételektől meg nem kötött, a társadalmi viszonyoktól meg nem határozott emberi lélek szenvedéséig és árva elhagyatottságáig. Fantáziájának nincs többé szüksége arra, hogy külsőségekben és szociális meghatározottságokban fejezze ki az emberi sorsot. Finom látásának elég szint és elég eseményszerűséget kínál maga a pusztán emberi lélek is. A művészi kimondásnak ezen a fokon mutatják őt be nagy feltűnést keltett Ady-könyvei, a miniatűrök és Beethovenről szóló műve. És ennek a kimondani-tuidásnak néhány dokumentumát foglalta egybe gyűjteményes munkáinak első kötetében, amelynek ezt a szimbolikus címet adta: *Újra és mindig*. Ez a kötet, valamint a *Proletárok* is, a maguk új szempontok szerinti csoportosításában friss és közvetlen hatással lesznek még azokra is, akik Révész Bélának egyébként minden művét ismerik. Az első kötetet egyébként az írónak művészi szemlélete fejlődéséről írt bensőséges és mélyenjáró rajza nyitja meg. Megvagyunk győződve róla, hogy ezek a könyvek hamarosan utat találnak az erdélyi magyar olvasóhoz, már arra való tekintettel is, hogy különösen a háború utáni Révész-könyvek nálunk alig ismeretesek, a teljes Révész-kiadás valószínűleg felvilágosítást fog jelenteni az erdélyi olvasónak és újjászületést az író géniuszának.